МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

АКАДЕМІЧНА СТУДІЯ

№ 3, 2018

Щоквартальний науковий часопис
студентського наукового товариства
“GAUDEAMUS”

Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції
“Психологічно-оздоровчі можливості сучасного зоологічного парку”

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2018

Древіцька О. О.
Позитиви фелінотерапії..... 100
Іванова С. С.
Чи існує альтернатива дельфінотерапії? Можливості застосування авторської методики UZPH (Urban Zoo Psychological Help) в психокорекції дітей із захворюваннями спектра аутизму 103
Савон Є. Є., Коган В.
Аналіз світового досвіду психокорекційного впливу тварин на прикладі методик AAA (Animal-Assisted-Activities) та AAT (Animal-Assisted-Therahy) 110
Козлов Михаил
Аутизм как одна из ветвей эволюционного развития человечества..... 116
Полященко П. А.
Проект "Каніс-терапія. Харків", досвід роботи 128
Фесенюк Н. П.
Фактори психоемоційного впливу тварин та їх використання в лікуванні та профілактиці ПТСР..... 132
Олексенко О. М.
Здатність до інсайту в тварин 135
Жемчужна Г. О.
Тварини на благо людям 138
Ганага О. Ю.
Особливості інтелекту у ворон 143
Коваленко В. Х., Дорошина К. М.
Огляд досягнень зоотерапевтичних ініціатив у постраданських країнах 151
Дорошина К. М., Коваленко В. Х., Фесенюк Н. П.
Психосоціальна діяльність зоопарків 159

УДК 159.92:376:379.8

С. С. ІВАНОВА
докторант кафедри психології ПрАТ "ВНЗ "МАУП".
Науковий керівник: д-р мед.наук, доцент, професор кафедри психології ПрАТ "ВНЗ "МАУП" Коляденко Н. В., м. Київ, Україна

ЧИ ІСНУЄ АЛЬТЕРНАТИВА ДЕЛЬФІНОТЕРАПІЇ? МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ МЕТОДИКИ UZPH (URBAN ZOO PSYCHOLOGICAL HELP) В ПСИХОКОРЕКЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМИ СПЕКТРА АУТИЗМУ

С. С. Іванова, докторант кафедри психології ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Київ, Україна. **Чи існує альтернатива дельфінотерапії? Можливості застосування авторської методики UZPH (Urban Zoo Psychological Help) в психокорекції дітей із захворюваннями спектру аутизму.**

***Ключові слова*:** зоотерапія, психокорекція.

Анотація. Ефективність UZPH щодо впливу на психічні стани дітей може бути порівняна з такими при дельфінотерапії, але перевагою даної методики є насамперед адекватність і нешкідливість для тварин, залучених до занять із дітьми. До того ж, UZPH, у порівнянні з дельфінотерапією, є значно менш витратною методикою, що робить її доступною для широких кіл дітей із важкими обмеженнями здоров'я, для яких включення спілкування з тваринами в комплекс реабілітаційних програм дозволяє значно підвищити результативність лікувально-реабілітаційних втручань. Перевагою UZPH, у порівнянні з іншими зоотерапевтичними методиками, є її профілактичне спрямування, що надає можливість проведення даної методики фахівцями без спеціальної психологічної освіти для звичайних відвідувачів зоопарку.

С. С. Иванова, докторант кафедры психологии ЧАО "ВУЗ "МАУП", г. Киев, Украина. **Существует ли альтернатива дельфинотерапии? Возможности применения авторской методики UZPH (Urban Zoo Psychological Help) в психокоррекции детей с заболеваниями спектра аутизма.**

***Ключевые слова*:** зоотерапия, психокоррекция.

Аннотация. Эффективность UZPH по влиянию на психические состояния детей может быть сопоставима с таковыми при дельфинотерапии, но преимуществом данной методики является прежде всего адекватность и безвредность для животных, привлеченных к занятиям с детьми. К тому же, UZPH, по сравнению с дельфинотерапией, является значительно менее затратной методикой, что делает ее доступной для широких кругов детей с тяжелыми ограничениями здоровья, для которых включение общения с животными в комплекс реабилитационных программ позволяет значительно повысить результативность лечебно-реабилитационных вмешательств. Преимуществом UZPH, по сравнению с другими зоотерапевтическими методиками, является ее профилактическая направленность, что предоставляет возможность проведения данной методики специалистами без специального психологического образования для обычных посетителей зоопарка.

Ivanova S. S., doctoral student of the Department of Psychology of PJSC "University "MAUP", Kyiv, Ukraine. **Is there an Alternative to Dolphin Therapy? The Possibility of Using the Author's Method UZPH (Urban Zoo Psychological Help) in the Psycho-correction of Children with Autism Spectrum Diseases.**

***Keywords*:** zootherapy, psychocorrection.

Abstract. The effectiveness of UZPH in influencing the mental states of children may be comparable to those in dolphin therapy, but the advantage of this technique is primarily the adequacy and harmlessness for animals involved in activities with children. In addition, UZPH, compared with dolphin therapy, is a significantly less costly technique, which makes it accessible to a wide range of children with severe disabilities, for whom the inclusion of communication with animals in a complex of rehabilitation programs can significantly increase the effectiveness of treatment and rehabilitation interventions. The advantage of UZPH, in comparison with other zootherapeutic techniques, is its preventive focus, which provides the possibility of carrying out this technique by specialists without special psychological education for ordinary visitors to the zoo.

Здавна відомо, що спілкування з тваринами благотворно впливає на людину. Щоденні прогулянки з собакою рятують від гіподинамії, а поглажування кішки заспокоює нерви. Але останнім часом тварин стали активно використовувати і при реабілітації дітей з важкими захворюваннями — ДЦП, олігофре-

нія, ЗПР і т. д. З'явилися спеціальні методики занять з тваринами-терапевтами [1; 6].

Окремі види анімалотерапії іменуються назвами видів тварин, які беруть участь у лікувальному процесі. Виділяють іпотерапію (лікування за допомогою коней), дельфінотерапію, фелінотерапію (лікування із залученням кішок), каністерапію, або лікувальну кінологію (лікування за допомогою собак). В принципі, при вмілому підході, багато тварин можуть позитивно впливати на здоров'я і душевний стан людини [1–6]. Методика Urban ZOO Psychological Help (UZPH) розроблена співробітниками Київського зоопарку з урахуванням аналогічного досвіду інших зоопарків в нашій країні та за кордоном, при тісній співпраці з лікарями та психологами, може бути освоєна та застосована працівниками зоопарку, які не мають спеціальної психологічної освіти, та спрямована як на дітей, так і дорослих, причому не лише для психологічної корекції осіб із порушеннями здоров'я, але і з профілактичною метою, покращення психоемоційних станів звичайних відвідувачів зоопарку.

З кожним роком збільшується кількість дітей з обмеженими можливостями здоров'я та особливими потребами. Діти з такими проблемами потребують особливого індивідуально-орієнтованого підходу, що включає підтримку їх особистісного розвитку, формування психологічних передумов навчання, оптимізацію дитячо-батьківської взаємодії, а батьки — в кваліфікованій психологічній допомозі. Основна мета проведення занять UZPH з особливими дітьми — сприяти процесу реабілітації та соціальної адаптації дітей в умовах сучасного життя.

Завдання, вирішувані за допомогою методики UZPS, як і будь-яких зооте-рапевтичних втручань взагалі, зводяться до того, щоб [1; 4]:

- навчити дітей розуміти свою соціальну роль в житті людей, доглядати за тваринами, сприяти гармонізації міжособистісних відносин дітей і суспільства, самореалізації дітей — реалізації їх внутрішнього потенціалу, потреби бути значущим для інших, що необхідно для уникнення глибокої особистісної кризи;
- створити умови для прояву дітьми доброти і толерантності один до одного й інших людей, створити умови для формування в дітей впевненості в собі;
- зняти стрес, нормалізувати роботу нервової системи, психіки в цілому;
- створити сприятливу психологічну обстановку, сприяти як психічній, так і соціальній реабілітації дітей.

Для досягнення поставленої мети і завдань, фахівці Київського зоопарку в рамках роботи з особливими дітьми проводять заняття, для яких обирають тварин з урахуванням віку дітей, рівнів інтелектуального розвитку, специфіки інвалідизуючого захворювання. Розроблені та відпрацьовані різні підходи до роботи з дітьми, які мають порушення зорового сприйняття, розлади спектру аутизму, хвороби серцево-судинної системи, підібрані й підготовлені відповідні тварини.

Для покращення роботи нами, з урахуванням світового досвіду використання спілкування з тваринами із терапевтичною метою та відповідних рекомендацій фахівців [1; 4] були розроблені вимоги до організації терапевтичних занять їх загальна структура і зміст для груп дітей різного віку і різної патології.

Тварин, з якими знайомляться діти в процесі заняття, зручно розташовувати на столі. Дітей слід розсаджувати на відстані 3–5 метрів від демонстраційного столу, бажано в один ряд.

Терапевтична група дітей, сформована для занять із тваринами, повинна вміщувати не більше 10–12 осіб. Обов'язкова присутність і участь педагогів або батьків [1; 3]. Види тварин обираються відповідно до мети заняття. Необхідно враховувати вік, рівень інтелектуального розвитку і ступінь порушення психіки. Основна умова при підборі видів тварин — вони мають викликати тільки позитивні емоції, а не страх. Для тактильного контакту не можна пропонувати хижих птахів, лисицю, мавпу. Моменту тактильного спілкування слід приділяти особливу увагу, особливо при роботі з дітьми, які мають обмеження зорового сприйняття, тому що таким дітям необхідно "дізнатися на дотик" і порівняти пір'я птахів, шерсть звіра, панцир черепахи. Пропонований список тварин: півень, качка, черепаха, ящірка, морська свинка, кролик, кішка, їжак, неотруйна змія [1]. В Київському зоопарку в роботі з дітьми використовують також хом'ячків, голубів, фретку. Якщо діти зовсім маленькі (1–3 роки), кількість тварин слід скоротити до 5–6, показуючи найбільш "простих" і відомих (півень, качка, черепаха, кішка, кролик). Тривалість заняття — 15–20 хвилин. Для старших дітей час занять збільшується, але, з огляду на специфіку аудиторії, заняття має тривати не більше 40–45 хвилин [1; 4].

Структура заняття [1; 2; 4]:

На початку фахівець демонструє тварину, розташовану на столі, чітко вимовляє її назву. Діти вчаться відповідати на питання "Хто це?" і прослуховують коротке повідомлення про даний вид тварин, спосіб життя, харчування, спілкування, які звуки є характерними для даної тварини.

Далі відбувається тактильне знайомство з твариною, — дітям пропонують доторкнутися до тварини, погладити її, дати відповідь на питання "яка вона?". Пояснюють, як доторкнутися до тварини так, щоб не злякати її, щоб їй було приємно. Підносять тварину до кожної дитини, при цьому дотримуючись норм безпеки. Фахівець надає коментарі, вербалізуючи тактильні переживання дітей. Цей етап є більш тривалим і потребує значної уваги та попередньої підготовки, насамперед через те, що діти, особливо з розладами спектру аутизму, можуть відчувати страх перед тваринами або виявляти до них неконтрольовану агресію. Якщо дитина боїться погладити тварину, не потрібно наполягати і тим більше примушувати її. Потрібно залучити увагу дитини, дати можливість спостереження за тактильним спілкуванням з твариною інших дітей. Потрібно заохочувати і хвалити дітей, стимулюючи зацікавленість і позитивні емоції [1; 4].

Відповідаючи на питання “Яка тварина?”, діти описують її зовнішній вигляд, що сприяє розвитку мови. Діти вчаться використовувати прикметники та антоніми, порівнювати будову тіла різних тварин між собою та з будовою тіла людини: у тварини чотири лапки, а у людини? У тварини вушка ростуть ось тут, ось так, а у людини? У тварини є хвостик, а у людини? [1; 2; 4].

В процесі заняття, на наступному етапі діти набувають навичок спостереження за поведінкою тварини, визначення її емоційного стану, відповідаючи на питання: “Що вона відчуває?” На цьому етапі фахівець звертає увагу дітей на поведінку тварини, на те, як вона реагує на те, що відбувається: злякалася, насторожилася, відчуває задоволення тощо. Важливо, щоб діти вчилися адекватно реагувати на поведінку тварини: намагалися її заспокоїти, ласкаво до неї зверталися, посміхалися. Обговорюються поняття: “хороший”, “добрий”, стани тварини (“перелякана — вона тебе боїться, посміхнися їй, акуратно, ніжно погладь її по шерсті”) тощо. Негативні характеристики тварин (“небезпечна”, “зла”, “сердита”) не використовують, не обговорюють, тому що мета занять — подолання страхів, поява позитивних емоцій. Обов’язкова умова занять — доступність пояснень, розмова з дітьми зрозумілою мовою: вживання лише простих слів, коротких, зрозумілих речень, без використання складних наукових термінів [1; 3; 4].

Подібні заняття можуть проводиться для дітей із різними захворюваннями. Залежно від ступеня і характеру захворювання, поставлених зоотерапевтичних завдань, набір тварин може змінюватися — збільшуватися, ускладнюватися (наприклад, можна демонструвати лисицю, мавпу і інших). Але серед тварин, яких демонструють, завжди мають бути ті, які пристосовані до тактильного контакту, до яких можна доторкнутися.

У групах дітей з нормальним інтелектуальним розвитком рекомендується проводити обговорення занять. Порівнюючи тварин, діти можуть вказувати на схожість або відмінність, знаходити риси, властиві тільки даному виду. Добре, якщо діти задають питання, виявляючи пізнавальний інтерес. Фахівець з’ясовує, що діти запам’ятали, хто їм більше сподобався, хто з їх точки зору найкрасивіший, самий хитрий, найспритніший і так далі. Можна дати дітям завдання намалювати тварину, яка найбільше сподобалася,зліпити її з пластиліну, описати в коротенькому творі, придумати історію про тварину.

Якщо, наприклад, діти на занятті знайомляться з їжаком, фахівець супроводжує демонстрацію тварини приблизно такими словами: “Це їжачок. Подивіться, які у нього голки! Голки захищають їжачка, щоб його ніхто не з'їв. А животик у їжачка м’який, вкритий шерстю. Голок на животику немає. У їжачка чотири лапки” (фахівець бере їжачка в руки і показує черевце і лапки тварини). “Щоб сховати, захистити свій м’який животик, їжачок згортається клубком” (фахівець показує, як їжачок вміє згортатися). “Дивіться: і чорний носик, і чорні лапки, і м’який животик — все сховалося під колючими голками. Їжачок живе в лісі. Він бродить ввечері і вночі по лісі, ловить жуків, черв’яків, равликів. Коли їжачок сердиться або хоче кого-небудь налякати, він фиркає”.

Пропонуючи дітям доторкнутися до їжачка, фахівець попереджає: “Доторкніться легенько до голок їжачка. Але будьте обережні, щоб не вколоти пальці. Голки в їжачка — колючі”.

Під час тактильного знайомства з твариною діти повинні сидіти на місцях. До них підносять тварину і дають доторкнутися всім бажаючим по черзі. При цьому тварина має бути повернена мордочкою до фахівця, а спинкою — до дітей. Це міра безпеки, щоб тварина не вкусила дитину. Необхідно стежити, щоб діти, торкаючись до тварини, гладили її не проти шерсті, а по шерсті (їжака, відповідно, гладили по голках, а не проти голок) [2; 5].

Батьки і педагоги відзначають, що зустрічі дітей із тваринами в зоопарку сприятливо впливають на їхній емоційний стан — викликають позитивні емоції, надихають, заряджають оптимізмом і життєвою енергією [6; 7]. Спілкування з тваринами приносить дітям задоволення, а дотик до шерсті, до шкіри “гостей” з природного світу стає для деяких дітей цілою подією. Для тих дітей, які мають вади зору, це пізнання оточуючого світу “на дотик”, можливість не лише почути про тварину та уявити її, але й дізнатися про те, яка ця тварина насправді. Після заняття діти з психоневрологічними обмеженнями здоров’я відчувають себе набагато комфортніше, нормалізується їх психологічний стан. Однак, особливістю UZPH в порівнянні з іншими методиками зооterапевтичного спрямування, є можливість проведення занять фахівцями без спеціальної психологічної освіти і використання не лише з лікувальною метою, але й для звичайних відвідувачів зоопарку з метою психопрофілактики, зняття психоемоційної напруги, підвищення стресостійкості, адаптаційних можливостей організму.

Найголовнішою особливістю UZPH є обережне, дбайливе ставлення до тварин, яких залучають до роботи з дітьми, особливо тактильного контакту. Для того, щоб зрозуміти, яким чином реагують тварини на активне спілкування з людьми, запобігти шкідливим впливам і небажаним негативним наслідкам, нами розроблена оціночна шкала, за допомогою якої здійснюється моніторинг стану тварин — учасників занять.

Наші попередні дослідження свідчать про те, що ефективність UZPH щодо впливу на психічні стани дітей може бути порівняна з такими при дельфінотерапії, але перевагою даної методики є насамперед адекватність і нешкідливість для тварин, залучених до занять із дітьми. До того ж, UZPH, у порівнянні з дельфінотерапією, є значно дешевшою методикою, що робить її доступною для широких кіл дітей із важкими обмеженнями здоров’я, для яких включення спілкування з тваринами в комплекс реабілітаційних програм дозволяє значно підвищити ефективність лікувально-реабілітаційних втручань.

Висновки. Таким чином, спілкування з тваринами часто є самим яскравим і незабутнім епізодом для дітей з інвалідизуючими захворюваннями, сприяє активізації психоемоційного розвитку і пізнавальних процесів, формуванню комунікативних навичок, що робить UZPH важливою компонентою реабілітаційного процесу. Методика UZPH є не менш ефективною, ніж дельфінотерапія, але відрізняється як економічністю, а отже, доступністю для широких

кіл дітей із порушеннями здоров'я, а також нешкідливістю для тварин і дбайливим ставленням до них. Перевагою UZPH в порівнянні з іншими зоотерапевтичними методиками є її профілактичне спрямування, що робить можливим проведення даної методики фахівцями без спеціальної психологічної освіти для звичайних відвідувачів зоопарку.

Список використаних джерел

1. *Дубровкін Є. В.* Методика проведення виїзних лекцій для дітей-інвалідів / Є. В. Дубровкін // Науково-просвітницька робота в зоопарках. — 2002. — Вип. 1. — С. 144–145.
2. *Дубровкін Є. В.* Брат мій Їжак, брат мій Кролик. Методика зоотерапии в комплексній реабілітації дітей з обмеженими можливостями / Є. В. Дубровкін [та ін.] // Дошкільна освіта. — 2003. — № 10. — С. 20–31.
3. *Давидова О. М.* Тренінг як метод роботи з батьками, які виховують дитину з обмеженими можливостями здоров'я, в умовах Лекотека / О. М. Давидова // Психологічні науки: теорія і практика: Матеріали V Міжнародної наукової конференції (червень 2017 р.). — М.: Буки-Веди, 2017. — С. 33–38.
4. *Зазикін А. І.* Анімалотерапія в Смоленському зоопарку / А. І. Зазикін, О. Л. Анохова // Науково-просвітницька робота в зоопарках: Міжвід. збір. наукових і науково-метод. праць. — 2008. — Вип. 2. — С. 67–69.
5. Методичні рекомендації щодо організації роботи Лекотека в установах соціального обслуговування населення / Упоряд.: Т. В. Сапожникова, Ю. А. Мазеева, Т. С. Щігрева, Т. С. Меньшикова, З. С. Подорогіна [ред. Т. В. Сапожникова]. — Бійськ, 2015. — 414 с.
6. Світ природи і дитина: Методика екологічного виховання дошкільників [ред. Л. М. Маневцова, П. Г. Саморуков]. — СПб.: АКЦІДЕНТ, 1998.
7. *Шевригін Б. В.* Тварини — наші цілителі / Б. В. Шевригін, А. В. Шевригіна. — М., 1998.